

ҚАДРИЯТЛАР УНИТИЛЯПТИМИ?

Абдулхамидова Нодира Хабибжон кизи

Ўзбекистон Миллий университети География ва геоахборот тизимлари факултети, Геодезия, картография ва кадастр йўналиши 4-курс талабаси

Аннотация: Ушбу мақолада бугунги кунда миллий ва маънавий қадриятларнинг жамият ҳаётидаги ўрни ва аҳамияти таҳлил қилинган. Шунингдек, глобллашув жараёни, ахборот технологияларининг ривожланиши ва ижтимоий муҳит таъсири натижасида қадриятларга бўлган муносабатдаги ўзгаришлар ёритилган. Мақолада айниқса ёшлар тарбиясида миллий қадриятларни шакллантириш, катталарга ҳурмат, одоб-ахлоқ қоидаларига риоя қилиш каби масалаларнинг аҳамияти асослаб берилган. Шу билан бирга, қадриятларни асраш ва келажак авлодга етказишда оила, таълим муассасаси ва жамиятнинг ўрни муҳим эканлиги ҳақида хулосалар келтирилган.

Калит сўзлар: миллий қадриятлар, маънавият, қадриятлар инқироzi, ёшлар тарбияси, оила тарбияси, ахлоқ, одоб, катталарга ҳурмат, ижтимоий муҳит, глобллашув, маънавий мерос, жамият тараққиёти, анъана ва урф-одатлар.

Кириш қисми: Ҳар бир миллатнинг маънавий киёфаси, унинг тараққиёт даражаси, аввало, ўз миллий қадриятларига бўлган муносабати билан белгиланади. Миллий қадриятлар асрлар давомида шаклланган бўлиб, улар халқнинг урф-одатлари, анъаналари, ахлоқий меъёрлари ва ҳаётий қарашларини ўзида мужассам этади. Бу қадриятлар инсонни маънан бойитади, уни комил шахс сифатида шакллантиради ва жамият барқарорлигини таъминлайди. Бугунги кунда глобллашув ва ахборот технологияларининг жадал ривожланиши натижасида турли маданиятлар ўртасидаги алоқалар кенгаймоқда. Бу жараён бир томондан ижобий аҳамиятга эга бўлса, иккинчи томондан миллий қадриятларга бўлган эътиборнинг сусайишига ҳам сабаб бўлиши мумкин. Айниқса, ёшлар онги ва дунёқарашига ташқи таъсирлар кучайиб бораётгани уларни миллий ва маънавий қадриятлар руҳида тарбиялаш заруратини янада оширмоқда.

Шу нуқтаи назардан, миллий қадриятларнинг жамият ҳаётидаги ўрнини ўрганиш, уларни сақлаш ва келажак авлодга етказиш масалаларини илмий жиҳатдан таҳлил қилиш бугунги куннинг муҳим ва долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади.

Асосий қисм: Миллий қадриятлар ҳар бир халқнинг маънавий асосини ташкил этади ва унинг ўзига хослигини намоён қилади. Қадриятлар орқали инсонда одоб-ахлоқ, ҳурмат, ор-номус, виждон, меҳр-окибат каби инсоний фазилатлар шаклланади. Айниқса, ўзбек халқи қадимдан катталарни ҳурмат

қилиш, кичикларга иззат кўрсатиш, меҳмондўстлик ва оилавий анъаналарга содиқлик каби юксак қадриятлари билан ажралиб турган. Бу фазилатлар жамият барқарорлиги ва инсонлар ўртасидаги ўзаро ҳурматни таъминлашда муҳим аҳамият касб этган. Бироқ бугунги кунда глобаллашув жараёнлари, интернет ва ижтимоий тармоқларнинг кенг тарқалиши натижасида айрим ёшларда миллий қадриятларга бўлган муносабатда ўзгаришлар кузатилмоқда. Масалан, жамоат жойларида катталарга етарлича ҳурмат кўрсатмаслик, жамоат транспортида ўрин бермаслик, муомала маданиятига риоя қилмаслик каби ҳолатлар учраб турибди. Бу эса айрим ёшларнинг маънавий тарбиясига етарлича эътибор берилмаётганини кўрсатади.

Шу билан бирга, қадриятларнинг шаклланишида оиланинг ўрни бекиёсдир. Оилада фарзанд ота-онасининг муомаласи, юриш-туриши ва тарбияси орқали ҳаёт ҳақида дастлабки тушунчаларни олади. Агар оилада миллий қадриятларга амал қилинса, фарзанд ҳам шу руҳда тарбия топади. Аксинча, тарбияга бепарволик қилинса, бу ёшларнинг маънавий камолотига салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Таълим муассасалари ҳам ёшлар онгига миллий ва маънавий қадриятларни сингдиришда муҳим аҳамиятга эга. Мактаб ва олий таълим муассасаларида нафақат билим бериш, балки ёшларни одобли, тарбияли ва масъулиятли инсон қилиб тарбиялаш ҳам асосий вазифалардан бири ҳисобланади. Устозларнинг шахсий намунаси ва тарбиявий ишлари бу жараёнда муҳим ўрин тутди.

Шунингдек, жамият ва оммавий ахборот воситалари ҳам қадриятларни сақлашда муҳим роль ўйнайди. Телевидение, интернет ва ижтимоий тармоқлар орқали ёшларга ижобий намуна бўладиган кўрсатув ва материалларни кўпроқ тарғиб қилиш орқали уларнинг маънавий дунёқарабини шакллантириш мумкин.

Демак, миллий қадриятлар жамият маънавиятининг асоси бўлиб, уларни сақлаш ва ривожлантириш ҳар бир инсоннинг муҳим вазифаси ҳисобланади. Қадриятларга амал қилинган жамиятда ҳурмат, тартиб ва барқарорлик бўлади, бу эса жамият тараққиёти учун муҳим омилдир.

Ҳар бир халқнинг қадриятлари унинг тарихи, маданияти ва турмуш тарзи билан боғлиқ ҳолда шаклланади. Дунё давлатлари қадриятлари бир-биридан фарқ қилса-да, уларнинг барчаси жамият тараққиётига хизмат қилади. Шу нуқтаи назардан, ўзбек қадриятларини бошқа давлатлар қадриятлари билан солиштириш муҳим аҳамиятга эга.

Ўзбек қадриятларининг устунликлари. Аввало, ўзбек халқи қадриятларининг энг муҳим жиҳати — бу катталарга ҳурмат ва кичикларга иззат кўрсатишдир. Оилада ота-онага ҳурмат, қариндош-уруғлар билан яқин алоқаларни сақлаш миллий қадриятларимизнинг асосини ташкил этади. Бу эса жамиятда меҳр-оқибат ва ўзаро ҳурмат муҳитини шакллантиради.

Шунингдек, меҳмондўстлик ҳам ўзбек халқининг энг юксак қадриятларидан бири ҳисобланади. Меҳмонни ҳурмат қилиш, унга эътибор қаратиш халқимизнинг

инсоний фазилатлари юқори эканлигини кўрсатади. Бундан ташқари, жамоавийлик, бир-бирини қўллаб-қувватлаш ва оилавий бирлик ҳам муҳим устунлик ҳисобланади.

Ўзбек қадриятларининг айрим камчиликлари. Шу билан бирга, баъзи ҳолларда ортиқча анъанавийлик ёшларнинг мустақил фикрлашини чеклаши мумкин. Айрим оилаларда фарзанд фикрига етарлича эътибор берилмаслиги, эскича қарашлар устун бўлиши ҳам кузатилади. Бу эса замонавий тараққиёт талабларига мослашишда муайян қийинчиликлар туғдириши мумкин.

Бошқа давлатлар қадриятларининг устунликлари. Ривожланган давлатларда, масалан, Европа ва Японияда мустақиллик, қонунга риоя қилиш ва шахсий масъулият каби қадриятлар юқори баҳоланади. У ерда инсон вақтига аниқ риоя қилади, жамият қоидаларига амал қилади ва ўз меҳнати билан муваффақиятга эришишга ҳаракат қилади. Бу эса жамият тараққиёти ва тартиб-интизомни таъминлайди.

Шунингдек, уларда шахс эркинлиги ва инсон ҳуқуқларига катта эътибор қаратилади. Бу инсоннинг ўз қобилятини эркин намоён қилиш имкониятини беради.

Бошқа давлатлар қадриятларининг камчиликлари. Бироқ айрим хорижий давлатларда индивидуализм кучли бўлгани сабабли оилавий муносабатлар нисбатан заифроқ бўлиши мумкин. Масалан, қарияларнинг ёлғиз яшаши ёки қариялар уйида яшаши ҳолатлари кўпроқ учрайди. Бу эса оилавий меҳр-оқибатнинг камайишига сабаб бўлиши мумкин. Ўзбек қадриятларининг асосий устунлиги — бу оилавий бирлик, ҳурмат ва меҳр-оқибатдир. Бошқа давлатлар қадриятларининг устунлиги эса интизом, қонунга ҳурмат ва мустақиллик ҳисобланади. Энг муҳим вазифа — миллий қадриятларимизни сақлаган ҳолда, бошқа давлатларнинг илғор ва ижобий тажрибаларини ҳам ўрганиш ва ҳаётга татбиқ этишдан иборат. Ана шунда жамиятимиз янада ривожланган ва баркамол бўлади.

Хулоса: Миллий қадриятлар ҳар бир миллатнинг маънавий пойдевори, унинг ўзига хослиги ва келажагини белгилайдиган муҳим омил ҳисобланади. Айниқса, ўзбек халқининг қадриятлари — катталарга ҳурмат, кичикларга иззат, оилавий бирлик, меҳмондўстлик ва меҳр-оқибат каби фазилатлар билан ажралиб туради. Бу қадриятлар асрлар давомида шаклланган бўлиб, жамиятда ўзаро ҳурмат, ҳамжиҳатлик ва барқарорликни таъминлашда муҳим роль ўйнаб келмоқда. Бошқа давлатлар тажрибаси шуни кўрсатадики, уларда интизом, қонунга риоя қилиш, вақтни қадрлаш, шахсий масъулият ва мустақил фикрлаш каби қадриятлар устун ҳисобланади. Бу фазилатлар жамият тараққиёти, иқтисодий ривожланиш ва тартиб-интизомни таъминлашда муҳим аҳамиятга эга. Шунинг учун бу каби ижобий жиҳатларни ўрганиш ва ҳаётимизга татбиқ этиш жамиятимиз ривожини учун фойдали бўлади.

Шу билан бирга, ҳар бир кадриятнинг ўз устун ва камчилик томонлари мавжуд. Масалан, ўзбек жамиятида оилавий муносабатлар мустаҳкамлиги ва меҳр-оқибат устун бўлса, баъзи ҳолларда ортиқча анъанавий қарашлар ёшларнинг мустақил қарор қабул қилишига тўсқинлик қилиши мумкин. Айрим хорижий давлатларда эса мустақиллик ва эркинлик юқори бўлса-да, оилавий яқинлик ва қариндошлик муносабатлари нисбатан камроқ учрайди.

Энг муҳим жиҳат шуки, миллий кадриятларни сақлаш билан бир қаторда, замонавий ва илғор кадриятларни ҳам қабул қилиш зарур. Чунки фақат анъана билан чекланиб қолиш тараққиётни секинлаштириши мумкин, фақат чет эл кадриятларига тақлид қилиш эса миллий ўзликни йўқотишга олиб келиши мумкин. Шунинг учун миллий ва умуминсоний кадриятлар ўртасидаги мувозанатни сақлаш муҳим аҳамиятга эга. Якуний хулоса сифатида айтиш мумкинки, миллий кадриятларни асраш, уларни ёш авлод онгига сингдириш ва келажакка етказиш ҳар биримизнинг бурчимиздир. Чунки кадрият бор жойда маънавият бор, маънавият бор жойда эса миллат келажаги бор. Шу билан бирга, бошқа давлатларнинг илғор тажрибаларини ўрганиб, уларнинг ижобий жиҳатларини миллий кадриятларимизга мос ҳолда жорий этиш орқали жамиятимизни янада ривожланган ва баркамол қилиш мумкин.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2023.
2. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 2021.
3. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: “Маънавият”, 2008.
4. Авлоний А. Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. – Тошкент: Ўқитувчи, 2015.
5. Форобий Абу Наср. Фозил одамлар шаҳри. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2016.
6. Мавлонова Р.А. Педагогика. – Тошкент: Ўқитувчи, 2019.
7. Ишмуҳамедов Р.Ж. Тарбия назарияси. – Тошкент: Фан, 2018.
8. Ўзбекистон Республикаси Президенти асарлари ва маърузалари тўплами. – Тошкент, 2020.
9. Интернет манбалари:
 - www.lex.uz
 - www.ziyounet.uz
 - www.gov.uz